שני לוחות הברית — כלל כף

כלל כף הוא הפשטן כי להאבעין יש לו שני כף א' כף זכות וא' כף חובה דהיינו לזכות או לחיב. או לאסור ולהתיר. או לטמא ולטהר. או להכשיר ולפסול. דמשום הכי קא בעי לה אם כך או כך והפשטן כף אחת מכריע:

בעיות שהם זו אחר זו הדרך הוא שהבעיא השנית נולדה מחמת הצד השני מבעיא הראשונה והוה כאלו אמר את"ל בצד הראשון שבבעיא הראשונה אין מקום לבעיא השנית אבל את"ל בצד השני של האבעיא ראשונה עדיין קא מבעיא ליה בעיא אחרת. ולפעמים האבעיא שנייה בנויה על צד הראשון שבבעיא הראשונה ואומר כך את"ל צד הראשון עדיין קא מבעיא ליה בעיא אחרת. ויש למעיין לראות בכל מקום שיש שתי בעיות אם הבעיא השנית בנויה על צד הראשון או על צד השני ורוב הפעמים בנויה על צד השני ומיעוט הפעמים על צד הראשון. ולפעמים תמצא בעיות רבות סמוכות זו לזו מהן בנויות על צד השני ומהן בנויות על צד הראשון. ולפעמים בעינן בעיות הרבה ובכלן אומר מהו מהו כדאשכחן בבתרא פרק מי שמת (ב"ב קמד, א) בית לאכסדרא מהו זו לפנים מזו מהו תיקו. וכן בהרבה מקומות ודרך ההבנה כמ"ש שצריך לומר בבעיא הראשונה ואת"ל ועליו בעיא שנייה בנויה ומן הבעיא השנייה תדון מהו את"ל שתעשה בבעיא הראשונה אם בצד שני אם בצד ראשון וכשם שבעי אמורא בעיא באם תמצא לומר מבעיא שלו כך מצינו באם תמצא לומר מבעיא של חבירו. בשבועות (כב, ב) בעי רבא שבועה שלא אוכל עפר בכמה בעי רב אשי שבועה שלא אוכל חרצן בכמה ופרש"י ז"ל דרב אשי באם תמצא לומר דעפר קא בעי חרצן וכאלה רבות מאוד כשיש בעיות הרבה ובראשונה אומר ואם תמצא לומר מותר אז כל האבעיות אח"כ הולכות באם תמצא לומר מותר וכן להיפך ומצינו בכתובות פרק קמא (ה, ב) דבעי מהו לבעול בתחלה בשבת ומשנה מסדר' שאומר אם תמצא לומר כר' יהודה ואסור היה לו לומר נמי אם תמצא לומר כר' שמעון ומותר לפי שהם חולקים שלר' יודא דבר שאין מתכוין אסור ולר' שמעון מותר. והליכות עולם בשם רבו כתב דלא קשיא שאע"פ שבעי אליבא דר' יודא ואסור כדעת ר' יודא יש צד שהוא מותר כגון שהוא מקלקל ומן הבעיא נפיק מינה היתר גם כן עיין שם:

כתב הליכות עולם דרך האמורא למבעי בעיא חדא דשמעינן מינה תרתי לפי תשובת המשיב ובאופן אחר היה יכול לשאול בפרק אלו טרפות בעו מיניה רב כהנא ורב אסי מרב נעקרה צלע מכאן וצלע מכאן מהו ואקשינן ותבעי ליה חדא כלומר צלע א' ומהדרינן חדא דשמעי' מיניה תרתי קא בעי מיניה כלומר לפי תשובת המשיב מצי למפשט תרתי דאי מהדר להו ב' כשירה כ"ש אחת ואי מהדר טריפה הא אחת כשירה דאי ס"ד אחת נמי טריפה היה מהדר ליה בריתח' שתים קא בעית דמשמע הא אחת פשיטא לכו דשרי והא אפי' אחת טריפה ומדקא מהדר בניחותא שתים טריפה משמע הא אחת כשירה אבל אי מהדר להו אחת כשירה אכתי תרתי מבעיא להו אי כשירה או לא וכי תימא לפ"ז מאחת נמי הוה שמעינן תרתי דאי מהדר להו טריפה כל שכן שתים ואי מהדר להו כשירה הא שתים טריפה דאי סלקא דעתך שנים נמי כשירה מירתח הוה רתח בתמיה שנים כשרה אחת מבעיא. אלא לקולא הוא דאמרי' מרתח קא רתח אבל לחומרא לא רצוני אם השואל יטעה לחומרא לא חש המשיב לאהדורי בריתחא אבל מהדר ליה בניחותא ולא היו שמעינן מינה לאידך גיסא ואכתי קא מבעיא לן אבל אי טעי לקולא מרתח קא רתח כמ"ש זהו דרך הסוגי' באלו טריפות ודון מינה לכל המקומות כמ"ש התוספות ז"ל בכתובות פ' נערה שנתפתתה (נג, א), גבי מכרה כתובתה לבעלה יש לה כתובת בגין דברין או לא ואקשינן ותבעי מוחלת כלומר דהוה חדא דשמעינן מיניה תרתי דממוחלת הוה שמעינן כמו שמבואר בתוספות ז"ל תעיין שם עכ"ל. וכתב על זה מהר"י קארו ז"ל יש לתמוה דאין זה ענין לדבר הקודם דההיא הפ' נערה שנתפתתה הכי איתא בעי מוכרת ומקשה ותבעי לך מוחלת ומהדר השתא מוכרת מבעיא לי מוחלת מבעי' ולפום ריהטא ה"פ השתא מוכרת מספקא לי כ"ש כמספק' לי מוחלת אבל אי אפשר לפרש כן דמההוא טעמ' דקאמר התם ליכא למיפשט למוחלת דלא פקעה אלא דפקעה וא"כ מאי כ"ש דקאמר ליה אלא ה"פ השתא מוכרת מיבעי' ליה וס"ד דאיכא למימר דפקעה כ"ש מוחלת דפשיטא ליה דפקעה ופרש"י ז"ל כן והתוספות ז"ל כתבו דכה"ג מפרש ר"ת ז"ל בשלהי פרק המציניע (שבת צה, ב) גבי נקב בכדי טהרתו וכן בפרק כיצד הרגל גבי יש העדאה לצרורות וכן בפ"ק דתמורה ובפרק האשה רבה עכ"ל:

ולפעמים בעי בעיא ודעתו לשתי בעיות באת"ל כי הא דע"ז פרק ר' ישמעאל (נג, א) דבעי רב המגונא ריתח כלי לע"ז מהו כלומר כלי ע"ז שנשבר וחזר ותקנו מהו ולענין טומאה ישנה קמבעיא ליה אי הדרא בדין טומאה דאורייתא או לא הדרא כדמפרש התם ואקשינן ותבעי ליה שאר טומאות דרבנן ומסיק חדא מנו חדא קא מיבעיא ליה וה"ק טומאה דרבנן הדרא או לא הדרא ואת"ל לא הדרא טומאת ע"ז מאי כו' ודכוותיה פרק כיצד הרגל (ב"ק יח, ב) גבי יש העדא' לצרורות וכן במקומות אחרים:

דרך הגמר' לקבוע בבעי' מה שנראה לו ששואל כמו שמצינו בפרק המקבל (ב"מ קיב, א) דבעו מרב ששת קבלן עובר בבל תלין או לא אומן קונה בשבח כלי וכו' ובהגוזל קמא (ב"ק צט, א) מוקי לה בשליח דאגרת דלא שייך אומן קונה בשבת כלי וכתבו התוספות (ד"ה בשליחא) שהם שאלו סתם והגמ' מפרש שאלתו שסבור שמזה מספקא ליה וכ"כ בפ"ק דשבת (י, א) גבי הזמינו לבית הכסא מהו:

אשכחן דבעי דבר שהוא פשוט ולא בעי אלא משום דאית ליה בעיא אחרית' כן מצינו פ"ק דחולין דבעי בגמרא שחט במקום נקב מהו והקשו התוספות דפשיטא דכשרה מידי דהוה אמצא חצי קנה פגום ותרצו דלא נקטיה אלא משום דבעי למבעי' אחריתי:

מצינו דבעי בעי' והיא מחלוקת בברייתא אלא שרצו לדעת פירוש הברייתא משום דסובלת דלא פליגי וסובלת דפליגי ומתוך בעייתו יתברך הדבר כן מצינו בפרק המוכר פירות (ב"ב צז, א) דבעי רב כהנא מרב חמר חיוור מהו אמר ליה אל תרא יין כי יתאדם ובפ' ערבי פסחים (קח, ב) תניא ארבע כוסות הללו צריך שיהא בהם כדי רביעית אחד חי ואחד מזוג אחד חדש וא' ישן ר' יודא אומר צריך שיהא בו טעם ומראה יין ואמרי' בגמ' מ"ט דר"י דכתיב אל תרא יין כי יתאדם ופי' שם דמספקא ליה לבעיין דלמא ת"ק נמי בההוא ישן וחדש בעי נמי מראה יין ור' יודא אע"ג דקאמר ר' יודא אמר פירושי קא מפרש כדאשכחן בכמה דוכתי וא"כ הבעיא פשוט' או דלמא ר' יודא חולק כדמשמע פשטה ולת"ק חיוורין כשר ואז תפול הבעי' הלכה כמאן ומשני אל תרא יין כי יתאדם כלומר טעמ' ברירה אית ליה לר' יודא וא"כ כדידיה פסקינן. וכן מצינו דבעי בעיא והיא משנה מפורשת וכתבו התוספות דבעי משום דב"ה פליגי ושמא הלכה כוותיה בפרק הזהב (בבא מציעא דף מ"ד.) פעמים דבעי תרי בעי' והב' פשוטה עם פשיטות הראשונה ומכל מקום בעי וכבר נתן רש"י בזה טעם אמרינן בפרק ב' דבתובות (פב, א) בעי מיניה מעולא יבם ואח"כ חולץ מהו לא עשה ולא כלום חילץ ואחר כך יבם מהו לא עשה ולא כלום מתקיף לה רב ששת השתא יבם ואחר כך חילץ לא עשה ולא כלום חלץ ואח"כ יבם מבעיא ומשני ב' מעשים הוו ופירש רש"י מי ששאל זו לא שאל זו. ולא שמעו האחרון את הראשונה שלא נשאלו יחד בבית המדרש:

פעמים שהבעיות נשאלו יחד והגמ' סדרם כל אחד במקומה כן כתב רשב"ם בפרק ערבי פסחים:

בענין הפשטן לפעמים הבעיא לא פשטוה במקומה ופשטוה במקום אחר וכ"כ הרשב"א בפ' השולח וז"ל איכא בגמ' דקאי הכא בתיקו ומפשטא בדוכתא אחרינא וחדא מנייהו לעיל דאבעיא לן מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה לפעמים שהיה יכול לפשוט מהמשנה ומביא הברייתא כדי לתקנה ע"פ דרכו כ"כ התוספות פ' מי שמת (בבא בתרא דף קנ"ט) (ד"ה) גבי נפל הבית עליו ע"כ:

פעמים שבראשונה עלתה האבעיא בתיקו והדר פשטוה בפרק השובר דף ס"ח וז"ל אע"ג דפשטינן לה בפ"ג מכל מקום עלתה הבעיא בתיקון והדר פשטוה בבית המדרש וכה"ג מצינו בפ' המפלת גבי מחלוקת בעכור אבל בצלול לא פעמים שפושט מכח סתם לבד כמו שמצינו בדין ברכות דפשט יהוידע בן בניהו מבניהו בן יהוידע משום דמסתמא ממלא מקום אביו היה:

הרבה פעמים בתלמוד האבעיין מבעי בעי ליה וכשהפשטן פושט לו אז האבעיין סותר דברי הפשטן ממשנה או ברייתא והרבה נבוכין בזה א"כ מה בעי תחלה מאחר שידע זו המשנה או הברייתא שהביא. וקבלתי מרבותיי שענין האבעי' היה הלכה למעשה שבא לידו ולא רצה להורות בפני רבו או בפני מי שגדול ממנו אף שידע לפי סברתו איך הוא הדין והנה הפשטן שהוא רבו פשט לו להיתר או לא סור או מקשה עליו והא איפכא שמעינן. וזה הדרך לא יתכן אלא כשהבעיין הוא תלמיד של הפשטן אז נאמר שבא מעשה לידו אבל בסתם אבעי' להו שהם בני ישיבה אז התירוץ הזה הוא בקצת דוחק. ויש עוד דרך לתרץ שיש בדין אבעי' זו ב' עניינים והיה לאבעיין דרך אחד פשוט לאיסור או להיתר וכיוצא בו רק ענין אבעייתו היה על ענין השני. והפשטן שפשט אבעייהו מוכח מיניה דהפשיטות הוא אף לזה הדרך שהיה פשוט להאבעיין לאסור או להיתר ופשט בזה נמי כמו בענין השני. על זה מקשה לו ממשנה או ברייתא דהענין הראשון שהיה פשוט לו אינו כדקאמר'. זהו דרך נבון להמעיין שילמוד השמועה כן רק בתנאי שאל יצא מחוץ להאמת וישכיל ויבין היטב. לעולם בכל בעיא שתבא בגמרא הוי מסתכל לדעת צדדי הבע' כי הנה השואל אינו שואל אלא כשיש לו באותה הבעי' פנים לכאן ולכאן ואותן הפנים הם שקולים כי אם יש לצד מה מחיבור פושט אותה לאותו צד ולכן נקראין חלקי הסותר ולפעמים שישאל השואל שאינו יודע כלל אם אותו הדבר מותר או אסור ושואל מהם ולשאלת כזאת אין צריך לבקש צדדין אמנם זאת השאלה אינה שאלת חכם וכאשר היו צדדי הבעיא מפורשים לא יחוש השואל לפרשם וכו' ואם הם נעלמים יפרשם השואל או בעל הגמר' וכן יש לך להסתכל כאשר נותן להם מציאות השואל ומפרש אותה מה היינו מסופקים בהם שהוצרך לומר: